

Räven Gon av Niimi Nankichi (1913–1943)

1

Den här berättelsen fick jag höra av en farbror som bodde i byn Mohei när jag var liten.

En gång i tiden fanns ett litet slott vid Nakayama inte långt från byn, och där bodde en furste som också hette Nakayama. I bergen en bit bort fanns en rävunge som hette Gon. Han bodde ensam i sin lya i en skog där det växte ormbunkar överallt. Han hade inget annat för sig än att hitta på rackartyg nere i byn hela dagarna och hela nätterna. Han stack ut på fälten och grävde upp potatisen, han tände eld på rapsfrönas skidor som låg på tork, han slet ner rödpepparn som hängde på baksidan av böndernas hus och gjorde alla möjliga ofog.

En höst regnade det flera dagar i streck. Gon kunde inte ens gå ut, han låg och kurade i sin lya. När det slutade regna kröp Gon lättad ut. Himlen var plötsligt alldeles klar och han hörde det gälla ekot från skatorna.

Gon gick ner till strandbanken vid bäcken i byn. Regndropparna glittrade fortfarande längst ut på pampasgräsets strån. Oftast var det inte så mycket vatten i bäcken, men nu hade det regnat tre hela dagar så den var helt plötsligt alldeles full. Vattnet brukade inte nå upp till pampasgräset och buskklöverstumparna på stranden, men nu låg de kringspridda i det gulnade vattnet som om de vält omkull på sidan. Gon följde den gyttjiga stigen nedströms.

Plötsligt fick han syn på en man ute i vattnet. Han smög sig bort där gräset var som högst för att inte bli upptäckt och spanade.

”Det är Hyoju”, tänkte han. Hyoju hade svarta, trasiga kläder som han hade vikt upp. Han stod med vatten upp till midjan och hade lagt ut sitt nät.¹ Han hade ett pannband på sig. Ett runt buskklöverblad hade fastnat på hans kind och såg ut som en svart fläck från sidan.

Efter en stund lyfte Hyoju upp den bortersta delen av nätet som nu hade blivit som en påse. Det låg torv, grässtrån och ruttna träbitar huller om buller inuti, men då och då var det något vitt som glittrade till. Det var magen på en tjock ål eller magen på någon stor fisk.² Hyoju släppte ner fångsten i sin korg tillsammans med all bråten, och sedan satte han fast nätet i vattnet igen.

Han tog med sig korgen upp ur floden och ställde den på strandbanken. Sedan fortsatte han i rask takt uppströms som om han letade efter något.

¹ ”Harikiri”, ett nät som sätts upp tvärs över floden. I mitten formar sig nätet till en ”påse”. Berättelsen riktar sig till yngre läsare, och för att markera att texten är skriven på enkelt språk har jag för det mesta valt att endast använda generella termer, t.ex. ”nät”, i brödtexten.

² Källtexten anger att det är en *sillago* (saknar svenskt namn) och säger att det kan vara fler fiskar än just sillagon.

När Hyoju försvunnit skuttade Gon genast fram ur gräset och sprang bort till korgen. Han fick lust att ställa till ett spratt. Han plockade upp fiskarna ur korgen och tittade efter hur floden såg ut längre nedströms, och så kastade han fiskarna i floden igen så att det blev bubblor på ytan. Fiskarna plumsade i en efter en och försvann ner i det gyttjiga vattnet.

Till sist försökte Gon få tag i den tjocka ålen, men den var så hal att den bara gled iväg och han kunde inte få grepp om den med tassarna. Gon blev otålig så han stack ner huvudet i korgen och bet tag om ålens huvud. Ålen gav till ett gällt skri och snodde sig runt Gons hals. Just då dök Hyoju upp bakom honom och ropade: ”En räva stjäla min fångst!” Gon hoppade till av överraskning. Han försökte slänga iväg ålen, men den hade snott sig runt hans hals och han kunde inte få loss den. Gon kastade sig åt sidan med ålen runt halsen och sprang för allt han var värd.

När Gon kommit till ålen utanför lyan stannade han och tittade bakåt, men Hyoju följde inte efter längre. Gon suckade av lättnad. Han bet av ålen huvudet och släppte ner den i gräset utanför lyan.

2

Drygt tio dagar senare passerade Gon förbi på baksidan till bonden Yasukes hus. Då fick han se att Yasukes fru färgade tänderna svarta³ i skuggan av ett fikonträd. Sedan gick han förbi bakom smeden Shinbes hus, och då såg han att Shinbes fru kammade sig. ”Det måste vara något viktigt på gång i byn”, tänkte Gon. ”Kan det vara höstfestivalen? Fast då hade de ju slagit på trumma och spelat flöjt. Och så borde de först av allt ha hissat flaggan vid shinto-helgedomen.”

Gon gick och funderade, och så kom han till Hyojus hus med den röda brunnen på framsidan. Det var fullt med folk i det lilla förfallna huset. Det fanns kvinnor i finkläder med handdukar vid midjan som gjorde upp eld på framsidan. En stor gryta stod och puttrade.

”Aha, det är begravning”, tänkte Gon. ”Undrar vem som har dött hemma hos Hyoju.”

På eftermiddagen gick Gon till byns gravplats och gömde sig i skuggan av de sex statyerna av bodhisattvan Jizo.⁴ Det var vackert väder och det lyste om takplattorna på slottet i fjärran. På gravplatsen stod tempelliljan i blom som ett rött täcke. Klockorna dånade från byn. Det var ett tecken på att begravningståget skulle börja.

³ Det var förr vanligt att kvinnor färgade tänderna svarta, bland annat eftersom det sågs som ett skönhetsideal. (Här indikerar bruket att färga tänderna att det är ett högtidligt tillfälle.)

⁴ Jizo är en omtyckt bodhisattva, bland annat känd som barnens beskyddare.

Efter ett tag började Gon här och var skymta begravningståget som kom emot honom med sina vita dräkter. Deras röster hördes allt närmare. Nu hade de kommit in på gravplatsen. Tempelliljorna trampades ner i följets spår.

Gon ställde sig på tasspetsarna. Hyoju hade en vit högtidsdräkt⁵ och bar på en minnestavla för den döda. Normalt såg Hyoju glad och pigg ut som en röd sötpotatis, men idag verkade han nedstämd.

”Aha, det är hans mamma som har dött”, tänkte Gon och sänkte huvudet.

Den kvällen låg Gon och funderade i sin lya. ”Hyojus mamma måste ha legat till sängs och velat ha ål. Då var det alltså därför som Hyoju hade lagt ut nätet! Men så kom jag med mina rackartyg och stal ålen så Hyoju kunde inte bjuda sin mamma, och så gick hon och dog. Hon måste ha dött när hon låg där och längtade efter ål. Om jag ändå inte hade hittat på det där hysset!”

3

En dag satt Hyoju och sköljde vete vid den röda brunnen.

Hittills hade han levt i fattigdom med sin mor, men nu var han ensam.

”Hyoju är ensam precis som jag”, tänkte Gon och kikade på honom bakifrån förrådshuset.

Gon gick därifrån och över till andra sidan när han fick höra någon som sålde sardiner:

”Kom och köp färska sardiner, billigt, billigt!”

Gon sprang iväg mot den starka rösten.

Då hörde han Yasukes fru. ”Kom hit med lite sardiner”, ropade hon från bakdörren till sitt hus. Sardinhandlaren ställde av sin vagn med korgarna vid vägkanten, grep tag om några glittrande sardiner med båda händerna och bar med sig dem bort till Yasuke. Medan han var borta tog Gon fem-sex sardiner ur korgarna och skyndade tillbaka samma håll som han kommit. Han kastade in sardinerna genom bakdörren till Hyojus hus och skyndade hem till sin lya. Han vände sig om på en kulle och såg att Hyoju fortfarande sköljde vetekorn vid brunnen långt borta. Nu hade Gon gjort en första god gärning som bot för ålen!

Dagen därpå plockade Gon en hög kastanjer i bergen. Han bar dem i famnen på väg mot Hyojus hus. Han tittade in genom bakdörren och fick se att Hyoju åt middag. Hyoju höll i tekoppen och satt frånvarande i tankar. Märkligt nog hade han ett sår på kinden. Gon undrade vad som hade hänt. Då hörde han att Hyoju pratade för sig själv.

⁵ Kamishimo-dräkt

”Vem kan ha kastat in sardinerna till mig?” mumlade han. ”Nu fick jag ju stryk av sardinhandlaren eftersom han trodde att jag hade stulit dem!”

”Åh nej!” tänkte Gon. Hade stackars Hyoju blivit slagen av sardinhandlaren och fått det där såret? Gon svängde tyst och försiktigt bort till förrådshuset och la kastanjerna vid dörren.

De två dagarna som följde plockade Gon kastanjer som han ställde av hemma hos Hyoju. Därefter började han ta med sig inte bara kastanjer utan också ett par matsutake-svampar.

4

Det var en klar månskensnatt. Gon var ute och strosade. Han hade gått förbi nedanför Nakayamas slott när det lät som att någon kom emot honom på den smala stigen. Han hörde röster. Tallsyrsorna sjöng. Gon gömde sig vid väggkanten och satt tyst och uppmärksam. Rösterna kom allt närmare. Det var Hyoju och en bonde som hette Kasuke.

”Vet du vad, Kasuke”, sa Hyoju.

”Nej, hurså?”

”Det har hänt så konstiga saker på sistone.”

”Vadå?”

”Sedan mamma dog har det kommit någon – fråga inte vem – med kastanjer och matsutake-svamp till mig varje dag.”

”Jaså, vem kan det vara?”

”Jag vet inte. Han ger sig av innan jag vet ordet av varenda gång!”

Gon följde efter dem.

”På riktigt?”

”Jadå, alltsammans. Kom hem till mig imorgon så får du se om du inte tror mig.”

”Det låter verkligen besynnerligt.”

Så fortsatte de att gå under tystnad.

Plötsligt vände sig Kasuke om. Gon hoppade till, gjorde sig liten och stannade. Kasuke märkte inte av honom utan fortsatte vägen fram i rask takt. Sedan kom de till bonden Kichibe och gick in hos honom. Någon slog på trumma⁶ och det lyste genom rispappersskärmarna i fönstren så att Gon kunde se en storväxt, skallig man som rörde på sig.

”De ska be en bön”, tänkte Gon och satte sig på huk vid brunnen. Efter ett tag kom ytterligare tre personer och gick in hos Kichibe. Det hördes att någon reciterade sutror.

⁶ *Mokugyo* (”träfisk”), en fiskformad trätrumma som används i ceremoniella sammanhang.

5

Gon satt kvar vid brunnen tills de hade slutat be. Hyoju och Kasuke gick därifrån tillsammans. Gon bestämde sig för att följa efter och lyssna på dem. Han tassade fram i Hyojus skugga.

När de kommit till slottet sa Kasuke: ”Det där du berättade om – det måste vara gudarna.”⁷

”Hur menar du?” frågade Hyoju överraskad och såg på honom.

”Jag har gått och grunnat på det hela tiden. Det kan inte vara en människa – det måste vara gudarna. Gudarna kommer med gåvor till dig eftersom de tycker synd om dig sedan du blivit ensam.”

”Kanske det.”

”Så måste det vara. Du borde tacka gudarna varje dag.”

”Ja, det borde jag.”

Så förtretligt, tänkte Gon för sig själv. Det var ju *han* som hade tagit med kastanjer och svamp till Hyoju varje dag, och så skulle Hyoju tacka *gudarna* istället! Skulle Gon inte tjäna någonting på det här själv?

6

Dagen därpå gick Gon till Hyoju med sina kastanjer som vanligt. Hyoju tvinnade ett rep i förrådshuset, så Gon smög sig in bakvägen i huvudbyggnaden.

Just då lyfte Hyoju på huvudet. Var det inte en räv som smög sig in i huset? Kanske var det den där åltjuven Gon som var ute på nya rackartyg?

”Nåväl”, sa Hyoju och reste sig. Han tog ner geväret och laddade det med krut.

Han smög sig närmare och sköt Gon med en smäll just när han skulle gå ut ur huset. Gon föll i marken med en duns, och Hyoju rusade fram till honom. Han såg sig om och upptäckte att det låg en hög kastanjer på jordgolvet.

”Oj!” utbrast Hyoju och såg ner på Gon.

”Var det du, Gon?” undrade han. ”Var det du som kom med kastanjerna hela tiden?”

Gon nickade utmattad där han låg med slutna ögon.

Hyoju släppte geväret som föll i marken med en duns. Tunn, grå rök steg upp ur gevärspipan.

Översättning till svenska: Erik Oskarsson 2020

⁷ Lämpligheten i att översätta japanskans *kami* med ”gudar” kan diskuteras eftersom *kami* inte har samma makt som t.ex. grekisk-romerska gudar.